

הסדרי נגישות

מידע זה ניתן באדיבות:

הספרייה של מוסט
המרכז לטכנולוגיה חינוכית

עזרה

עמוד הבית

עמוד הבית < מדעי החברה < תקשורת
עמוד הבית < ישראל (חדש) < אוכלוסייה וחברה < עלייה ועולים
עמוד הבית < ישראל (חדש) < תשתיות < תקשורת

תקציר

המאמר דן בהשפעתה של התקשורת הישראלית על הדימוי של העולים מרוסיה. התקשורת משמרת סטריאוטיפים ומקשה בכך על קליטתם של העולים בחברה הישראלית.

היפה, המאפיין והתרבותניק

מחברת: נטשה מזגוביה

דמות העולה מרוסיה מתנדנדת בתקשורת הישראלית מסטריאוטיפ לטאבו, מהנחות שגויות המקובלות על הכל לאמיתות שאיש אינו רוצה לגעת בהן. העובדה הזו מקשה על העולים להתקרב לחברה הישראלית, ובמיוחד לצורך ולקבל את התקשורת המרכזית.

אף כי נסדק הגרעין הקשה של האידיאולוגיה הציונית, שעיצב את מודל "הישראליות" והזין את הכוח המטמיע של "כור ההיתוך", התביעות המופנות לעולים החדשים והתפיסות הסטריאוטיפיות כלפיהם ניחנות ביכולת הישרדות מרשימה. הנטייה לשמר את עצמם אינה זרה לסטריאוטיפים באשר הם, אך העובדה המפתיעה היא שלעיתים קרובות החברה הישראלית מתאימה עצמה לשינויים החלים בתוכה יותר מאשר התקשורת.

בחיי היומיום, "ברחוב", סטריאוטיפים רבים המתייגים עולים נוסחו עם הזמן בנוסח "רוב נציגי הקבוצה הם כאלה", בניגוד ל"כל נציגי הקבוצה הם כאלה". לעיתים הסטריאוטיפים נעלמו כליל מסלנג הרחוב. לעומת זאת, חלק מהסטריאוטיפים ממשיכים להתקיים בתקשורת ללא שינוי, ובאים לידי ביטוי בבחירה עקבית של נושאים, ובהתעלמות מנושאים שהפכו למעין "טאבו" בלתי רשמי, שמונע העלאת בעיות אמיתיות וכואבות.

השימוש במונח "טאבו" במאמר זה אינו מניח את קיומם של כללים רשמיים כלשהם או, חלילה, צנזורה. הכוונה היא להתעלמות מהנושאים שהתייחסות אליהם נתפסת מסיבות כאלה ואחרות כלא ראויה או לא מעניינת. ההצגה הסלקטיבית של נושאים הקשורים לעלייה משפיעה לא רק על עיצוב היחס כלפי העולים, אלא גם על הבנת העולים את יחס החברה הקולטת אליהם. עולים רבים, במיוחד המבוגרים, משוכנעים ש"הצברים נהנים לראות פרופסורים רוסים מטאטאים רחובות", או ש"הצברים בטוחים שכל הרוסים מאפיונים, זונות ואלכוהוליסטים" וכד'. אני סבורה שהשכנוע הזה מקורו בתקשורת הישראלית, המחלקת את העולים ה"ראויים לפרסום" ל"מסכנים" ו"פושעים".

1. "זונות וגויים"

לצורך הדגמה של סטריאוטיפ עקבי בתקשורת, אשתמש באחד הנושאים החביבים עליה: נערות הליווי הרוסיות. הנושא עבר במהלך השנים שינויים תפיסתיים, אך הפופולריות שלו אינה דועכת. למרבה הצער, אלה כמעט הנשים היחידות דוברות הרוסית שזכו לעניין ציבורי ותקשורתי רב כל כך, למעט יוצאות דופן מעטות, כגון אמהות שכולות וכמה שחקניות ודוגמניות. בתחילת שנות התשעים, הוצמדו כתבות על ה"מוצר" החדש של מכוני הליווי לנושא נפוץ אחר, "המאפיה הרוסית", ויחדיו יצרו רושם שמדובר בעלייה שופעת פריצות, מלווה בניחוח עז של פשע וסכנה ממשית לשלומם ומוסרם של הצברים התמימים. התוצאות מורגשות עד היום: סקר שנעשה במארכ 2001 על ידי הסוכנות היהודית בקרב נשים עולות, גילה כי 51% מהן לפחות חוו יחס מזלזל כלפיהן מצד הצברים, כאל "נשים זולות".

באחרונה חלה תפנית בהצגת הנושא. כאשר התקשורת חושפת את תופעת הסחר בנשים, הבאתן לעסוק בזנות במרמה ואימים, היא מציגה את "הרוסיות הזונות" לקורבנות. ראוי לציין, כי למרות הזעם הצודק של התקשורת בהוקעת התופעה המבישה, גם כאן חלו אי דיוקים. לא כל התיירות שנמצאו בבתי הבושת, ואפילו לא מרביתן, נפלו קורבן ל"סוחרים אדם". לפי מחקר שעשו בשנת 2000 הרשויות ברוסיה, בקרב הבנות שגורשו מארצות שונות, יותר ממחציתן ידעו בדיוק במה הן הולכות לעסוק. כ-35% טענו שלא ידעו. כדי

להוציא את העולות מהקשר ההפקרות, נדרש להוכיח כי הרוב המוחץ של נערות הליווי אינן עולות, אלא תיירות רוסיות.

בנושא פופולרי אחר, עליית הגויים, שזוכה בעקביות לסיקור חלקי בלבד, נדרש להוכיח את ההפך - את יהדותם של ה"חשודים". מדי זמן מה מופיע בתקשורת מידע על שיעור העולים הלא-יהודים בקרב העולים מרוסיה. לפעמים הידיעה מלווה בהתבטאות שלילית של רבנים או מצדדים בשינוי נוסח חוק השבות. העומק המקסימלי שהתקשורת מוכנה לרדת אליו בחקר הנושא מביאות לשאלות כגון האם עולים אלה יהיו פטריסטים דיים לשרת בצבא ו"להרגיש ישראלים" במהירות האפשרית, לנוכח זיקתם הרופפת ליהדות. הדיון בבעיותיהן של משפחות מעורבות רבות, שכבר השתקעו בארץ, לא עולה. דוגמאות רבות בשטח מראות שדיוקא הלא-יהודים משתלבים לעתים קרובות בשוק מהר יותר מבני זוגם היהודים, ומתקבלים יותר למסורת ולדת בניסיונם "להיות יותר קתוליים מאפיפיור".

הבעיה האמיתית היא עשרות אלפי ילדים במשפחות המעורבות. לצורך העניין אזכיר רק, שגם ילדם של אב יהודי "גשר" ואם שרק אביה הוא יהודי, יהפוך בתעודת הזהות ל"לא רשום" או "רוסי" בסעיף הלאום. אותם הילדים, שגדלו או אף נולדו כאן, אם החוקים יישארו כמות שהם בעוד כמה שנים, לא יוכלו לממש בארץ כמה זכויות בסיסיות כגון נישואין, וייאלצו לקבור קרובי משפחה לא-יהודים בחלקה הלא-יהודית בבית העלמין, או בלשון העולים, "מאחורי הגדר". אם הוריהם מעדיפים לשתוק מפני שהפנימו את רגשי האשמה על הפקפוק בכשרותם, ולפתור בעיות כאלה בלי להרים קול, ילדיהם עשויים לנקוט צעדים יותר בוטים. התקשורת טרם דנה במצבם הנפשי של חלק מהילדים, שחווים משבר כשהם נאלצים להתבייש במוצאם "המעורב" ולהסתירו.

הקונפליקט של הציבור הישראלי, המכיר בהכרח להמשך העלייה אבל אינו מרוצה מה"סחורה" המגיעה, משתקף גם בתקשורת. יום אחד מופיעות כתבות המביעות דאגה מירידה במספר העולים, יום אחר - סטטיסטיקת הפשע של העלייה, ללא ניתוח סיבות כלכליות ופסיכולוגיות. הדבר נכון במיוחד בפרסום הסטטיסטיקות על עליית הפשע בקרב עולים קטנים. התקשורת אינה מתעמקת בשאלה איך למנוע את ההשלכות השליליות האפשריות של הגעת העולים הלא-יהודים. זה נשאר טאבו. השתיקה הזו מסוכנת, שכן החששות עלולות להפוך, בהעדר מודעות וטיפול, לנבואה המגשימה את עצמה.

2. "הרוסים הביאו לנו תרבות"

ספק אם כל המהללים את "התרבות שהעולים הביאו עמם" יצליחו להסביר למה בדיוק כוונתם. חלק מהפרשנים העולים טוענים שאמירה זו והדומה לה, "העלייה הרוסית היא ברכה לישראל", מנציחות למעשה תפיסה גזענית, המברכת על בואה של "עלייה מערבית לבנה". אחרים מתייחסים בהקשר זה לתמיהת התקשורת על כך שרוב העולים, שלכאורה היו אמורים להיות "משכילים", מתגלים לפתע כבעלי עמדות פוליטיות "מיניות". לטענתם, התמיהה הזו מבטאת את הציפייה של העלית השמאלנית מהעולים, ציפייה שהכזיבה.

ולענייננו: האם "קולטורה" היא הרחבת התזמורות הקלאסיות בזכות נגנים עולים, או שמא הרכבים המנגנים ברחובות עם כובע המונח לפניהם? האם צרכן תרבות ישראלי ממוצע ראה משהו מעבר להצגת התיאטרון "גשר", וקרא משהו בנוסף ל"חטא ועונשו" של דוסטויבסקי, הכלול בתוכנית הלימודים? לאמיתו של דבר, גם זה לא מעט, אבל רוב הדברים נשארים מחוץ לזרקורי התקשורת, ולכן מחוץ לעניין הציבורי. האמנים העולים הפוכים, יחד עם המדענים העולים, למעין "גאוה סטטיסטית" ("יש לנו למעלה מ-12 אלף מדענים עולים וכ-90 אלף מהנדסים ואדריכלים!"), בלי שהתקשורת תיתן דעתה לשאלה מה בדיוק אמורה המדינה לעשות עם כל אותו "פוטנציאל אנושי". גם בנושא זה התקשורת תעדיף לשלם מס שפתיים, בלי לשאול מה עומד מאחורי אותה התרבות, ואיך בדיוק אמורים לאכול אותה.

חלק גדול מהשחקנים הצעירים, שסיימו את לימודי המשחק בישראל, נתקעים במשך שנים בתפקידי "הרוסים" - בשם האמנות, או שמא בגלל חוסר נכונות של הקהל לשמוע המלט מדבר במבטא רוסי. לרוב, התקשורת הישראלית תכתוב על אמן ממוצא רוסי שהוא היה "מספר אחת ברוסיה" (בדומה לדרכה של התקשורת להפוך כל פושע עולה ל"ראש המאפיה הרוסית"), או תתמקד ב"רוסים הייצוגיים": שורה של אנשים, שנכללו במרוצת הזמן בקונסנזוס הישראלי ומוכנים לחזור פעם אחר פעם על סיפור קשיי הקליטה, אהבת הפלאפל והזהות הישראלית האיתנה שלהם.

כהסתייגות קטנה אציין, שנתח גדול מחלקם של "הרוסים הייצוגיים" תופסות דוגמניות ומלכות היופי מחבר המדינות. אלה היו הראשונות שקיבלו היתר כניסה לחברה הישראלית, ותרמו את הסטריאוטיפ החיובי הראשון לעלייה, במיוחד לאחר שהתברר שלא כל העולים הם אסירי ציון גיבורים: "כל הרוסיות יפות". גם לספורטאים העולים, כל עוד הם מנצחים, יש סיכוי לא רע להגיע לרשימה הזאת, אבל יוצאי הדופן במקרה זה רק מאשרים את הכלל.

לחשיפה חלקית, ומזווית שלילית יותר, זכו להקות המוסיקאים הצעירים, במסגרת המתיימרת לחשוף את "השוליים". הניכור, חוסר הרצון להתנתק משפת אדם, והקומופוליסטיות העדכנית, מעוררים את דאגתה של התקשורת מפרספקטיבות ההשתלבות של הדור הצעיר.

מצבם של יוצרים צעירים שעלו מחבר המדינות אינו שונה בהרבה ממצבם של יוצרים ישראלים צעירים, שבהעדר קשרים ועניין מצד המפיקים, אינם מסוגלים לפלס את דרכם

להשמעת יצירותיהם, ולו בתחנות הרדיו האזוריות. הסיכוי הטוב ביותר לפרסום יבוא בזכות אמירות פרובוקטיביות. לשיא החשיפה מסוג זה זכתה להקת עולים "אאוסוייס", זמן קצר לפני שהתפרקה, שצעקה בהופעה: "מוות ליהודים, מוות לערבים, מוות לשלמה ארצי!". כעמיתיהם הצברים, הם פנו לבסוף לעיסוקים מכניסים יותר.

מצבם של אמנים מקצועיים שעלו בגיל מבוגר יותר גרוע הרבה יותר, שלא לומר נואש. התחרות של אמנים עולים, המתקיימים ממענקים שונים, מול האמנים המיובאים מרוסיה, החולשים על תקציבי ענק, אפילו על הקהל "שלם", העולים, נראית אבודה מראש. ככל שרמת ההכנסה של ה"רוסים" עולה, הם דורשים מופעים איכותיים וראוותניים יותר, דבר שקשה לצפות ממתנס שכונתי, הבמה הקבועה של מרבית האמנים העולים.

3. "כור ההיתוך בוטל. עכשיו תגיד "סמורמוראז'באיושייה"

למרות ההכרזה על רב-תרבותיות, שאומצה בהתלהבות מתונה על ידי התקשורת, היא מתקשה להיחלץ מהנתיב שעיצב "כור ההיתוך". הכיוון היחיד שמעסיק אותה הוא ההשתלבות ומידת האימוץ של התרבות המרכזית על ידי העולים. התנועה בכיוון ההפוך, ניצוצות ראשונים של התעניינות בתרבות הרוסית, לא זכו עדיין לחשיפה.

כאלפיים אנשים סיימו בשנים האחרונות קורסים ללימודי רוסית באוניברסיטאות בארץ. בירידי הספרים בשפה הרוסית, המוכרות מעידות שאת ספרי האלף-בית קונים לרוב צברים. התלמידים באים לקורסים אלה מהרבה סיבות. "יש אנשים שרוצים לקרוא ספרות רוסית במקור, ויש כאלה שצריכים את זה לעסקים בארץ, שבה חמישית מהאוכלוסייה דוברת רוסית", הסביר ד"ר יורי זלטופולסקי מאוניברסיטת תל אביב. "יש הרבה צברים שהוריהם ממוצא רוסי אך לא לימדו אותם רוסית, וכעת הם רוצים לחזור לשורשים. יש גם אנשים שלכאורה רחוקים מזה, וצריך להתחיל אתם אפילו לא מאפס, מהרבה פחות מזה, ומספרם גדל עם הזמן".

בתור דוגמה אביא את משה רז, בן 69, שאינו מכיר הנאה גדולה יותר מלהוכיח לעולה מרוסיה שהוא לא יודע רוסית. במהלך השיחה הוא שולף מלה קשה במיוחד ברוסית, כמו "סמורמוראז'באיושייה" (בעל הפשרה אוטומטית), שאפילו העולה מתקשה לבטא, או הטיה דקדוקית מסובכת ותוקע אותו על המקום. "אתה רואה", נזף בו משה, "מאיפה אתה חושב שאני?" "מבוכרה, או אולי מגרזיה?" מנסה לנחש העולה המבולבל, שהטעה אותו המראה התימני של משה. "אני מדיניפרופטרובסק", עונה משה בגאווה, ורק בתום יכוח ממושך ניאות לגלות: "נולדתי פה, והורי באו מתימן".

השפה היא אחד הכלים הבסיסיים לשימור והתפתחות התרבות, אך למרות ההכרזה על "רב-תרבותיות", רוסית זוכה בארץ ללגיטימציה חלקית בלבד. הדוגמה לכך היא הוראת הרוסית במסגרות התיכונים. נכון להיום, רק עולים רשאים להשתתף בשיעורי הרוסית כשפה זרה, בניגוד לצרפתית. גם הנושא הזה, בניגוד לדיון קולח בעניין הוראת הערבית, נעלם מעינה של התקשורת.

4. "בלי הכללות, אבל במשפט אחד"

משב התקינות הפוליטית מתוצרת ארה"ב התקבל בתקשורת הישראלית בהסתייגות-מה. מס השפתיים שמשלמים לה הכתבים מסתכם בהמרת סטריאוטיפים שליליים בחיוביים בימי אסונות, והצבת מלה נרדפת ל"רוסים" (ולהלן האופציות: "עולה", בלי קשר לאורך תקופת הימצאו בארץ; "עולה ממוצא רוסי", "יוצא חבר העמים", "דובר רוסית") בימי חול. במקרה הראשון, חלק מהצברים הסובלניים יותר מפנימים את הסטריאוטיפים החיוביים, כגון: "כל העולים משכילים", בלי להתעמק בהם באמת. על כן הם מופתעים כל כך לנוכח נהג מונית בעל מבטא רוסי, שמספר כי גם ברוסיה היה נהג ולא פרופסור לפיזיקה גרעינית.

באשר למקרה השני, כרגע ניתן רק לתהות מתי יומצא מונח חדש וכמה שנים יאלצו נציגי "העלייה הגדולה" לשאת בתווית זו. בהזדמנויות המזמינות עיון עיתונאי מעמיק בתופעת ה"גטו הרוסי" ושכירת הסטריאוטיפים (סביר שהיו אלה בחירות או פיגועים), הרצון הטוב מסתכם בדרך כלל במשפט אופייני של מגיש התוכנית: "ברור שאסור לעשות הכללות על ציבור כל כך גדול ומגוון, אבל נסו בכל זאת להסביר במשפט אחד, מה חושבים העולים מרוסיה...."

התקשורת עשויה לקבע את הסטטוס-קוו שלפיו העולים חיים במעין "גטו" או "מושבה" נפרדת המספקת את צרכיהם - פרנסה, בידור, מידע, ואפילו אוכל לפי דרישות הנוסטלגיה - והצברים מניחים להם לנפשם. הבעייתיות של הסטטוס-קוו הזה טמונה בכך, שאחת הסיבות המרכזיות ליצירת ה"גטו" היתה פונקציונלית גרידא. קיימת מסה גדולה של עולים ממוצא זה, והדרישות לקונפוזיות מצד החברה הקולטת נחלשו. כל זה דירבן את העולים להקים מסגרות קליטה עצמאיות לפחות באופן חלקי. כשהמסגרות הללו סיימו את תפקידן, במידה זו או אחרת של הצלחה, הן המשיכו להתקיים מכוח האינרציה, ולחזק את רושם ההתבדלות של העולים.

אפילו המצליחים בין העולים, שהשתלטו על השפה והיו נחשבים לעבור לעבוד ב"מגזר הכללי", מתקשים להיחלץ מתפקידים בנוסח "יועץ לענייני המגזר הרוסי". מרביתם שומרים על זיקה אינסטרומנטלית בלבד ל"גטו" הזה: צפייה בערוצים הרוסיים, ביקור בחנויות ספרים

ומענדיות "רוסיות", שמירה על קשר עם חברים דוברי רוסית. אך אין הם רואים עצמם חלק מ"קהילה רוסית" בעלת מניעים, מאפיינים ומטרות זהים.

רבים מהעולים, יוצאי גרוזיה, בוכרה, אוזבקיסטאן, טג'יקיסטאן וכדומה, הנבדלים מ"עולי מרכז רוסיה" בתרבות, במנהגים, ולעיתים קרובות בעמדות הפוליטיות, אינם קיימים במדיה הישראלית כלל. התרבות הייחודית שלהם לא זוכה לחשיפה, הנטיות הפוליטיות לא עולות לדיון במרתון הבחירות, ובישוחות על "עימות בין עולים לחרדים" מתעלמים מהעובדה, שחלק מהעולים לומדים בשיבות, ועשרות אלפים מהם הצביעו בעד ש"ס.

5. ישראל - פרובינציה או גן עדן ל"עליית הנקיניק"?

אחד ההסברים שניתן לפני הבחירות לעמדות הפוליטיות של רוב העולים היה "החשיבה האימפריאליסטית" שלהם, שהתגבשה בשטחה הענק של רוסיה. הסבר זה טוב כמו האחרים, אבל התחושה שארץ מוצאם אינה זוכה לתשומת הלב הראויה לה בתקשורת הישראלית, אינה מרפה מהעולים. ההערות נוסח: "ישראלים חושבים שברוסיה הולכים ברחוב דובים, ואמהות מוכרות את בנותיהן בשביל בקבוק וודקה" די נפוצות בקרב העולים.

אולי אין זה מהרגלה של התקשורת המקומית, החיה את "הגלובוס הישראלי", לעסוק בחדשות העולם מעבר לפרשות קיצוניות. העובדה שבתקשורת הישראלית מחשיבים פחות את רוסיה, למרות מספר יוצאיה החיים בארץ, נותנת לעולים תחושה שהסביבה הישראלית היא פרובינציאלית. התחושה הזו מובנת על ידי הצברים כהתנשאות של העולים.

"ההתעלמות מרוסיה" גוררת שורה של "טאבוים" קטנים יותר. מפקקים בהישגיהם של בעלי מקצועות מסוימים, או ממעיטים בחשיבות של עיתורי גבורה מתוצרת רוסיה. לדוגמה, הוטרנים של מלחמת העולם השנייה, מנסים כבר יותר מעשר שנים לשכנע את הציבור הישראלי שגבורת היהודים במלחמה הזאת באה לידי ביטוי לא רק בגטאות ומחנות ההשמדה, אלא גם בשדה הקרב, בצבא הסובייטי.

הצורך לשמור על הזהות ולהפחית את נזקי התערערות הזהות המקצועית, גרם לחלק מהעולים לפחות להגן על רוסיה ולפארה, לפעמים הרבה מעבר למה שהם עצמם חשבו שמגיע לה. "אם אנחנו לא נסביר לישראלים ששם הכל היה יותר טוב מכאן, מי יעשה את זה במקומנו? ואם לא נסביר להם את זה, הם יחשבו שבאנו ממזבלת ענק וייתחסו אלינו בהתאם". זו היתה מחשבתם. לפעמים, נסיונות אלה כלאו את העולים בעבר, במיוחד את אלה שחוו ירידה משמעותית בתחום המקצועי. אחד העיתונאים ה"רוסים" תיאר זאת במלים אלה: "רבים מהעולים שהגיעו לישראל הלכו להפגין: יצחק שמיר, תן לנו דירה, יצחק שמיר, תן לנו טלוויזיה ברוסית. כשזה לא קרה, הם נטפלו ליצחק רבין. במקום ללכת ללמוד עברית, הם חזרו על 'מה שהיה להם ברוסיה'. עלי צעקו שאני רופא במקצוע, ולא עיתונאי, ועוד מלמד אותם איך לחיות".

בפרסום הסקרים שנעשו בקרב העולים, שדיברו על העליונות התרבותית והמדעית של רוסיה, לא טרחו הסוקרים לחשוף את מנגנוני ההגנה של המהגרים ביחס לארץ מוצאם, המהווה מרכיב חשוב בזהותם. כהערה קצרה אוסיף, שהעולים של ראשית גל העלייה הגדול באו מארץ סוציאליסטית מתפוררת, והעולים שבאו החל מ-1992 חוו את ניצוצות הקפיטליזם וחלקם הביאו אתם כסף, בזכות הפרטת הדירות והאפשרות למכור אותן. לשינויים הפוקדים את רוסיה, שגם הם כמעט ולא זוכים לכיסוי תקשורתי בישראל, יש השלכות ישירות על הרכב העלייה ונכונות העולים לאמץ את כללי החברה הקולטת.

6. הנושרים, המתנצרים והיורדים

בסוף שנות השמונים, אחד הנושאים "החמים" במדיה הישראלית היה "הנושרים", אותם עולים שבדרך לישראל שינו כיוון ובחרו להשתקע במקום אחר. היום, כ-500 אלף יהודים רוסים מתגוררים בארה"ב, כמאה אלף בגרמניה, כ-24 אלף באוסטרליה, וכ-150 אלף בקנדה. כשהנושא התגלה, התגובה לא היתה דו משמעית: הם היו בוגדים, לא ציונים, רודפי בצע וחלשי אופי. "אנחנו לא צריכים עולים כאלה!" היתה השורה התחתונה, מלאת העלבון.

אבל למרות המחווה הפגועה, הסוכנות היהודית יצרה באחרונה, בארה"ב ובגרמניה, תוכניות מיוחדות ל"נושרים", שמטרתן להעלות לישראל את אלה שלא מצאו את מקומם שם. הדבר, כמובן, לא זכה לסיקור תקשורתי ראוי. העולים שבאו לישראל דווקא שומרים על קשר עם חבריהם שנסעו לארצות אחרות, ו"הקהילה היהודית הרוסית הגלובלית" המתגבשת, גם היא ראויה להתייחסות.

אבל הירידה, שאינה נחלתם הבלעדית של עולי רוסיה, אינה מתועדת. התירוץ הטכני להתעלמות מהנושא הומצא על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ואומץ על ידי משרד הפנים: "לא ניתן לספור את היורדים עד שיעברו ארבע שנים מיום עזיבתם, לכן נוכל להעריך את הנתונים רק בעוד כמה שנים".

בשנת '98, לפי נתוני רשות ההגירה של רוסיה, חזרו מישראל לרוסיה 1,528 עולים. המספר לא כולל את אלה שהעדיפו לשמור על הדרכון הישראלי, כדי לחזור במעמד "מומחה זר", עם משכורת מתאימה, ולא כ"בן אובד". זרם היורדים העולים, שהפך לאחד הטאבוים הכבדים בתקשורת, מדאיג בעיקר בגלל הרכבו. עולים המשייכים עצמם ל"אליטה הרוסית"

בארץ מתלוננים ש"ספרי הטלפונים שלהם מתרוקנים". יש בין היורדים ה"רוסים" שיעור גדול של "לא מרוצים", אך יש גם לא מעט אנשים שיורדים בגלל שמיצו את עצמם כאן.

"הגעתי לאינטרנט יחד עם שמוליק, צבר מצוי", סיפר אנטון נוסיק, מומחה צעיר לרשת, שהפך, מאז ירד מירשאל, לאחד האנשים המבוקשים בתחום ברוסיה. "האינטרנט התפתח ברוסיה ובישראל בעת ובעונה אחת, אבל עובדת היות דובר רוסית היתה בעיה בישראל. התחרות בישראל עבדה על פי העיקרון הבא: אתה בן-דוד של הלקוח? שירתת אותו בצבא? שמוליק כן שירת אותו בצבא. והלקוחות העדיפו להזמין עבודות אצל שמוליק, בלי קשר לאיכות הביצוע. הגעתי לתפקיד לא רע, אבל לא הייתי הופך למנכ"ל של חברה רצינית באותה מהירות כמו שמוליק, כי אני לא שמוליק. אז חשבתי לעצמי, למה אני צריך את זה, אם רק במוסקבה כמות משתמשי האינטרנט גדולה מכל גולשי הרשת הישראלים?"

סוג ירידה זה מסמך שלב מתקדם בקליטת מהגרים: אנשים מהגרים "בעקבות עבודה". הם הצליחו להשתלט על כלים שאיפשרו להם להתחרות בשוק העבודה המקומי, אבל במקום אחר ההצלחה מאתגרת יותר.

הצברים משתאים לנוכח היומרה של העולים לקבל "ישר הכל". ההשתאות הזו מדגימה את השוני בתפיסות. הצברים רואים בעולים "מהגרים" שחייבים לעבור את שלב "דור המדבר", ואילו העולים ראו עצמם בתור "עולים", שהיו חייבים להצליח בזכות ניסיון העבר שלהם, ולא "למרות".

עוד עניין בעייתי, שמקורו בשלב המתקדם של הקליטה, הוא "המתנצרים". הטיפול בנושא היה סטריאוטיפי למדי, מתעלם מה"זרמים התת-קרקעיים" המולידים את התופעה. כותרת אופיינית להצגת הנושא בעיתונות: "העולים רוקנו את כל חנויות הצעצועים הנוצריות לקראת חג המולד". התקשורת הגזימה בתיאור הקירבה של העולים לנצרות, שכן במסורת הסובייטית החילונית אין קשר בין רכישת עץ האשוח למסורת הדתית הנוצרית. עם זאת, קבוצות קטנות של "מתנצרים" אכן קיימות. חלקן המזערי הביאו את זה מרוסיה, אך הבעיה המסובכת יותר היא של אלה שהתנצרו כאן.

לאחר שיושבו הבעיות החומריות, העולים מתפנים לעסוק בזהותם הרוחנית. רובם אינו מכיר את המסורת היהודית בבריה"מ, ולעומת זאת הם הפנימו את דמות "החרדי" המפלצתית, שהיהדות בארץ הופכת למזוהה עמה. על כן רבים מהם מוותרים על התקרבות ליהדות. מעטים בוחרים בנצרות. את בריחתו של מיעוט זה אולי היה אפשר למנוע לו הוצגה לו אלטרנטיבה, כגון חשיפה לזרם הקונסרבטיבי או הרפורמי ביהדות. אך בגלל המעמד הרעוע של זרמים אלה בישראל, הם נתפסים בקרב העולים כזרמי שוליים. מהגרים מעדיפים להתחבר למרכז.

7. הסיבה לחשיפה

כפי שציינתי קודם, האסונות מספקים את אחת העילות הנוחות לשבור טאבואים, ולעסוק בנושאים הבעייתיים הקשורים בעלייה. המקרה הבולט היה פיגוע התופת ליד הדיסקוטק ה"רוסי" "דולפי" ביוני 2001. הציבור הישראלי נתקף בהלקאה העצמית בנוסח "מה לא עשינו נכון כחברה קולטת". הדבר סיפק באופן זמני לגיטימציה והבנה לבדלנות התרבותית של העולים, ואיפשר להעלות נושאים שנויים במחלוקת, אך לא גרם למהפך בהצגת העולים בתקשורת.

ראוי לציין, כי לא היה זה הפיגוע הראשון בשנים האחרונות, שבו נהרגו עולים. ההכרזה כי "עכשיו העולים הפכו לישראלים לכל דבר" היתה נכונה רק מהבחינה הזו, שהיה זה הפיגוע הראשון שמשך את תשומת לב הצברים.

העלייה מחבר המדינות אינה הקבוצה היחידה בישראל שזוכה לסיקור תקשורתי קטן מזה שמגיע לה, לפי גודלה, חשיבותה או ייחודה. הטענות כי בני המיעוטים, נשים, תושבי ערי הפיתוח, הומואים ולסביות, נכים, מתנחלים עדיין זוכים לחשיפה מעטה, סלקטיבית או שלילית, ממשיכות להישמע גם היום. יש הרבה קבוצות המודרות מהתקשורת, בעוד השליטה הבלעדית של "אשכנזים שמאלנים" במדיה הארצית מאבדת מן הלגיטימציה שלו, ומודל "הישראלי הראוי" הולך ומתכרסם. מכאן עולה השאלה מהו אותו ה"מיינסטרים" שאליו מכוננות ההצגות הסטריאוטיפיות של הנושאים, ומה מספר האנשים שאת תפיסותיהם הן תואמות.

העולים מחבר המדינות הם רק קבוצה אחת המצפה לשינוי הגישה כלפיה בתקשורת. את תאמץ התקשורת עקרונות בסיסיים של הפלורליזם, הדבר עשוי להקל על התהליך הזה, יותר מאימוץ שטחי של תקינות פוליטית והמרת סטריאוטיפ אחד בסטריאוטיפ אחר. עד אז, דמות העולה מרוסיה תתנדנד בתקשורת הישראלית מסטריאוטיפ לטאבו, ותמנע מהעולים שידועים את השפה את המעבר לכלי התקשורת בעברית.

ביבליוגרפיה:

כותר:	היפה, המאפינור והתרבותניק
מחברת:	מוזגוביה, נטשה
תאריך:	אוקטובר 2001, גליון 18
שם כתב העת:	פנים : כתב עת לתרבות, חברה וחינוך
בעלי זכויות:	הסתדרות המורים בישראל. הקרן לקידום מקצועי
הוצאה לאור:	הסתדרות המורים בישראל. הקרן לקידום מקצועי
הערות לפריט זה:	1. נטשה מוזגוביה עיתונאית, תושבת תל-אביב, בת 22

החומר במאגר זה הינו לשימוש פרטי ולשימוש של מורים ותלמידים לצרכים לימודיים בלבד. אין להפיץ, להעתיק, לשדר או לפרסם חומר כלשהו מתוך המאגר, ללא הסכמה מראש ובכתב של בעלי זכויות היוצרים השונים, המצויינים בתחתית כל פריט.

סמן מאמר כחשוב

הצג פרטים דומים

העתק קטע למסמך עריכה

גרסת הדפסה

חזרה
לראש העמוד